

УДК 821.161.2-1A1/7.08

Н. З. СВАРИЧ

м. Київ

svarich_nadia@bigmir.net

СИМВОЛІКА ХУДОЖНІХ ОБРАЗІВ У ПОЕТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ РАННЬОЇ ЛІРИКИ ІВАНА АНДРУСЯКА

У статті розглянуто основні образи ранньої лірики Івана Андрусяка, проаналізовано багатоплановість їх семантики, яка дає змогу повніше відтворити навколишній світ і внутрішній стан ліричного героя.

Ключові слова: образ-символ, рання лірика, мотиви лірики, семантичне наповнення образів-символів.

Перші публікації Івана Андрусяка, що з'явилися на початку 80-х років ХХ століття в районній газеті «Радянська Гуцульщина», та збірка поезій «Депресивний синдром», яка вийшла друком у 1992 році, засвідчили, що в українській літературі з'явився багатогранний митець з власним неповторним ідіостилем, новаторським підходом до поетичного слова та художньо-естетичними пошуками в різних стилевих напрямках.

У ранній ліриці Івана Андрусяка виразно звучать мотиви кохання, ролі поетичного слова, філософські роздуми про сенс буття, людську сутність, навколишній світ, протиріччя часу та внутрішні конфлікти особистості, не оминає при цьому поет і морально-етичні, історіософські, мистецькі проблеми тощо. Для глибшого розкриття цих мотивів автор вдається до використання образів-символів, які «своїм концептуальним змістом відображають різноманітні сторони буття, національні особливості бачення дійсності, образного осмислення картини світу» [3].

Мета статті – визначення й аналіз художніх образів у ранній ліриці Івана Андрусяка, які використовуються як у традиційному розумінні, так і одержують нові семантичні відтінки або й узагалі змінюють своє значення.

Літературний доробок Івана Андрусяка досліджували, Є. Баран, І. Бойко А. Дністровий, Б. Матіяш, О. Соловей та ін. Дослідниця творчості поетів-дев'ятдесятників Ю. Логвиненко у своїй дисертаційній роботі проаналізувала основні компоненти символічних значень образів поезій 90-х років ХХ століття різних авторів, зокрема творів Івана Андрусяка, однак не достатньо дослідженим лишилося питання семантичного наповнення художніх образів ранньої лірики поета. Це й зумовило актуальність нашої роботи.

У першому друкованому вірші Іван Андрусяк виявляє себе як проникливий лірик, який, змальовуючи образ смереки, прагне показати зливість природи і людини, нерозривний зв'язок між ними, що формувався із сивої давнини. Поет за допомогою прийому антропоморфної метафори – наділення предметів і явищ природи зовнішніми та фізичними властивостями людини – поєднує образ смереки як символу всього рідного, близького людині з дитинства з постаттю Івана Франка, творчість якого відіграла визначальну роль у його становленні як письменника: «стара смерека в Яворові, / що пам'ятає ще Франка» [4], «і сняться їй [смереці] щонаймиліші / ті молоді її літа» [4].

Окрім особистісної лірики, образ смереки характерний і для інтимної поезії Івана Андрусяка, однак тут він набуває нових смислових відтінків і асоціюється не лише з рідним для митця гуцульським краєм, а й із носієм цієї культури: «і якби смерека могла прижитися там / де ростуть лише берези і де навіть / зеренце калини не розпукнеться бростю» [4]. Береза уособлює дівчину з іншого краю, і саме через належність до двох віддалених культурних пластів, до різних світів виникає непорозуміння між закоханими.

У вірші «Смереки в душах то криві, то рівні...», присвяченому Тарасові Девдюку, тісно переплітаються і органічно вводяться в художнє полотно твору особисте й філософське. У цьому ж вірші образ смереки уособлює гуцульську культуру загалом і втілює національний дух горян: «Смереки в душах то криві, то рівні, / під пледом снігу тихо ждуть весни. / Поїхали, мій друже, в Криворівню – / під музику гірської тишини // Лиш тут, серед людей прямих і чесних, / що знають діло, а не пустодзвін / для нас свята Поезія воскресне, загублена серед камінних стін» [4], «смереки

в душах божевільно рівні, / бо душі в них, як у горян прями» [4].

У ранній поетичній творчості Івана Андрусяка інтимна лірика пройнята мотивами нещасливого, нерозділеного кохання: «колись / твоє ім'я / перебриніло на моїх вустах» [4], «крижини світла / тануть в моїх очах / бруनावіють вуста / призабутим іменем» [4]. Ключовим образом поезії «Усе туман, туман і лихомань...» став туман, який автор використовує на позначення суму, туги, болю й безнадії в коханні: «Усе туман, / туман і лихомань. Мене залихоманили тумани. Полатана лататтям чорна твань / мене до себе манить, манить, манить...» [4], «чому туманно так? / вона тебе не любить» [4].

У філософській ліриці Іван Андрусяк порушує різні онтологічні проблеми, пов'язані з роздумами про людське життя і долю. У «Притчі про камінь» автор відображає намагання ліричного героя подолати надзвичайно важкий душевний біль – «камінь», позбутися якого він сподівається лише з часом: «і маю надію / що колись таки / позбудуся». У символічному образі каменя уособлюється відчай і страждання героя, якого «важенне щось тисне / до землі пригибає» [4]. Автор використовує пейоративну форму ключового образу («каменюка») й елементи афористичних жанрів, зокрема прислів'я, приказки, народні повір'я язичницького і біблійного характеру: «слухати душу», «на душі камінь», «роботу з душею робити», «продати чортові душу», «душа болить», «камінь до душі приріс», «викинути під три чорти», «тричі сплюнути через плече», «відправити сім служб», які органічно вплетені в твір, несуть важливе змістове навантаження, підсилюють і актуалізують головну його думку.

У філософських творах ранньої лірики Івана Андрусяка з'являється образ вітру, який символізує життєві труднощі, неприємності, випробування, що виникають на шляху кожної людини, а також її одвічне прагнення відірватися від сірої буденності, від життєвої суети й досягти певної свободи, відмежування від натовпу: «вітер зганяє дерева / до купи / творячи ліс / але вони / махають вітами крил / мов хочуть злетіти / до вирію» [4]. Однак згодом відбувається певна трансформація образу вітру, який набуває глибшого значення, стає носієм людських прагнень, думок, ідей, починає уособлювати пошук кожної осо-

бистості свого життєвого шляху. У поезії «Не слухай – це тиша, яка не затихне» автор використовує епіграф із книги Еклезіяста («...бо все – то ловлення вітру»), у якому закладено провідний мотив вірша: «Бо вірші – то мрія. А мрія – лиш вітер. / І ловленням вітру здається життя. / А вітер ловити – це значить горіти. / Це значить – згоріти. Це доля. Затям» [4].

Твір наскрізь песимістичний, сповнений розчарувань, туги, зневіри та безвиході; ліричний герой розгублений перед абсурдністю людського життя й оманливістю поетичного мистецтва: «А вірші – це казка. А вірші – це калька / стократ пережитих, прожитих оман» [4].

Проте в першій збірці Івана Андрусяка «Депресивний синдром», що була написана в час важливих історичних подій, з'являються нові образи-символи, які дають авторові змогу відтворити безмежну гнітючу тугу ліричного героя, його великий душевний біль, відчай і депресію, передати втрату віри в ілюзорні цінності, в ідею позитивних перетворень у суспільстві та в людей, які не здатні на сміливі вчинки та зміну своїх поглядів.

Світ, змальований поетом у збірці «Депресивний синдром», є ворожим, безрадісним і чужим для нього, однак він не бажає повертатися й до минулого з його ідеологією, політичною заангажованістю та відсутністю свободи самовираження: «не повертайся в жовтий ліс / не повертайся / по розпорошених слідах / неандертальця // поміж рухомих ефемер / не загубися / чигає місяць з-за куща / блідий убивця» [1, 21]. Образ жовтого лісу уособлює попередню добу, яка сковувала волю людини, обмежувала її духовний розвиток і творчу думку, а в персоніфікованому образі-символі місяця втілено зло і насильство, які унеможлилювали свободу творчості, нівелювали індивідуальну особистість.

У поезії «живемо під чортом неначе під богом» митець порушує філософську проблему духовного занепаду людини й суспільства загалом, яких скували пута буденності. Метафорично використовуючи образи «пут» і «петлі», Іван Андрусяк на підтекстовому рівні вказує на те, що більшість людей не може протистояти цим «путам», тобто дрібницям життя і пристрастям, які заважають духовному зростанню і нищать людські душі. Люди так звикли до своїх «пут», що сприймають їх як частинку самих себе: «заплутані ми у своїх

переплутах / у путах своїх нерозривних / а хто розриває розрубє пута / той бачиться дивним» [1, 19]. Деякі ж особистості гинуть, оскільки, перебуваючи у конфлікті із суспільством, владою і самими собою, не можуть знайти вихід із цього скрутного, загрозливого становища, яке охопило цілий світ і їх зокрема: «а кого ті пута зтягнуть до краю / у чорну годину / на власну той шию петлю одягає / на душу невинну» [1, 19]. Отже, образи-символи «пут» і «петлі» дають змогу автору глибше відтворити атмосферу тогочасного суспільства, у якому панувала бездуховність, зло і підлість: «а в кого святого нема за душею / ні краплі малої / той в'яже петлю і кидає на шиї / на душі героїв» [1, 19].

Ліричний герой розчарований у такому суспільстві, тому й не бачить сенсу й мети свого життя та не може подолати перешкоди, які трапляються на його шляху: «чотири дороги спіткнулись об камінь / чотири дороги лишились обвислими» [1, 23]. Мотиви нереалізованості і слабкості героя найяскравіше втілено в поезії «сховатись за віспу за спину за виступи...» у метафоричних образах-символах «дороги» як життєвого шляху і «каменя», що уособлює життєві труднощі.

Цикл «Чотири сонети повільної смерті» присвячений філософським роздумам про плинність життя і його логічне завершення – смерть. Іван Андрусяк, використовуючи персоніфікований образ води, переосмислює його відповідно до постмодерністської естетики і втілює в ньому ідею приреченості будь-якої особи. Перед неминучістю смерті кожна людина є вразливою, слабкою і беззахисною істотою, яка впадає у відчай і депресію через природне бажання і прагнення жити: «вода до горла камінь принесе / вода загатить каменем ворота / до білого притулку медресе / і будуть гланди судорожно потай / той камінь розтираючи на поташ / надіятись що це іще не все» [1, 42].

У циклі «Українські поети» автор порушує проблему, яка завжди була і залишається актуальною і нині, – проблему взаємин митця і влади. Із сарказмом поет говорить про загал письменників, які пристосувалися до обставин і вимог влади та не бажають нічого змінювати: «витаються / – слава – кому / кому – слава / моляться / на кінчик носа / на жовту бородавку бюсту / мовляв / я так люблю / мою (три крап-

ки) убогу / що навіть під бюстом вологу висусу» [1, 15]. В образі лісу постає безликий, скорений натовп, позбавлений індивідуальності та вияву власної волі. Натомість в образі дерева Іван Андрусяк завуальовано зображує неординарних особистостей, які виокремлюються із загалу і не схиляють голову перед «чорним оком» влади: «що око / не дуже бачить глибоко / а дарує ворсини / шевцям на голки / живе значиця / бо за лісом / дерев не бачить / а ліс росте / вгору та вгору...» [1, 16].

У досліджуваному циклі «Українські поети» одним із ключових образів є образ дороги, який набуває особливого символічного значення, а саме уособлює долі митців, котрі не скорилися і не стали «плебеями», які «... пальцями по шклі / виводять рими, рими, рими...» [1, 16]. Саме на таку долю, а іноді й на смерть, були приречені ті поети, які сміливо відстоювали свої погляди: «...і – ні дороги, ні ріки, / лиш гострий запах косовиці. / Та понад урвищем стрімким / висять покльовані провидці» [1, 16]. Поет наголошує, що така «струпата, виляняла, гола» дорога є дуже складною і небезпечною.

У збірці «Депресивний синдром» також містяться твори, що є відгуком на суспільно-політичні зміни початку 90-х років ХХ століття. Зокрема, у вірші «Геометричне» автор, метафорично переосмислюючи геометричну символіку, передає власне ставлення до подій становлення України як суверенної соборної держави. Ключовими образами поезії є круг, конус, паралелограм і квадрат, які, на думку І. Бойка, символізують згоду, два напрями розвитку держави [2, 114], що в цілому сприятимуть появі віри в стабільність, визначеність і цілеспрямованість розвитку України, втіленої в образі квадрата: «а ми поволі падали в траву, / підклавши сон під голови патлаті. / І так виразно, ніби наяву, / у нас в очах світилися квадрати» [1, 18].

Визначальною рисою збірки «Депресивний синдром» є звернення поета до біблійних сюжетів, мотивів та образів, у яких він шукає стійкі цінності та орієнтири, оскільки суспільство, на його думку, наразі перебуває на межі бездуховності, під владою диявола, якому люди не можуть протистояти: «живемо під чортом неначе під Богом / і вправно жонглюєм словами / в яких від глибин від прасуті святого / немає ні грама» [1, 19]. Поет наголошує,

що розпад гуманістичних цінностей, який розпочався здавна і триває до теперішнього часу, може призвести до повної руйнації світу: «і за хвилину розтане труна / ніби сльоза що загублена потай / плаче за спинами той сатана / що народився у хліві навпроти» [1, 30].

Ліричний герой збірки постійно перебуває в стані пошуку Бога, який сам приречений на загибель у цьому нестабільному і мінливому світі: «а Ви мовчите ув останньому відчаї Господи / в самотньому небі Вас нікому зняти з петлі» [1, 25]. Він страждає та «ридає» [1, 20] від розчарування у своєму творінні, яке все одно любить. На думку Ю. Логвиненко, біблійні міфи у творах поетів-дев'ятдесятників були «інструментом для змалювання стану суспільства, матеріалом для побудови внутрішніх монологів головного героя, його самооцінки та самосвідомості» [3].

Однак слід зазначити, що, попри гнітючий настрій збірки і декадентські мотиви, у поезії «Депресивний синдром» автор все-таки подає надію на те, що світ згодом зміниться, і покладає її на вищі сили: «де ти Господи / ангели де ви / озовися / діво Маріє... // ви такі ж як і я / наївні / ви такі ж як і я / довірливі / на бантиках спите / як півні / і встаєте щоранку / з півнями» [1, 38]. Тут з'являється образ півня, який уособлює початок нового життя, певних змін, які обов'язково відбудуться.

Щодо символіки, пов'язаної з кольоровою гамою, то в збірці «Депресивний синдром» домінують кольорами є чорний і жовтий, які асоціюються з негативними відчуттями, зі смутком, тривогою, смертю і виявляються в

контексті через семантичну сполучуваність із різними реаліями світу: «чорна година», «чорне око», «жовтий ліс», «жовтий терем», «жовтий пес», «жовтий вечір» тощо. Лише в інтимній ліриці Івана Андрусяка кольорова гама набирає позитивних значень та відтінків: «блакитні сльози», «блакитні очі» тощо.

Отже, ранні поезії Івана Андрусяка мають філософське спрямування, насичені образами-символами, за допомогою яких автор може глибше відтворити атмосферу суспільства, різні сторони буття, внутрішній стан ліричного героя і його ставлення до життя. Найбільш вживаними в цих віршах є такі слова-символи, як «вітер», «дорога», «смерека», «ліс», «камінь» і «вода», які автор використовує не лише в традиційному розумінні, а й надає їм нових семантичних відтінків або й узагалі змінює їхнє значення та оцінку характеристики.

У подальших дослідженнях планується визначення і аналіз основних образів усієї лірики Івана Андрусяка, що дасть змогу краще зрозуміти еволюцію художньо-естетичних пошуків поета.

Список використаних джерел

1. Андрусяк І. Нова дегенерація / Іван Андрусяк. — Івано-Франківськ: Перевал, 1992. — 102 с.
2. Бойчук І. Двовекторність поетичної творчості Івана Андрусяка (на основі поетичної збірки «Депресивний синдром») / Іван Бойчук // *Studia methodologica*. — Вип. 26. — Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. — 162 с.
3. Логвиненко Ю. Молода поезія 90-х рр. ХХ століття: проблеми художнього світобачення [Електронний ресурс] / Юлія Логвиненко. — Режим доступу: avtoreferat.net/content/view/11009/31/.
4. Ранні поезії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: dyskurs.narod.ru

N. SVARYCH

Київ

THE SYMBOLISM OF THE IMAGES IN THE CONTEXT OF IVAN ANDRUSYAK'S EARLY LYRIC POETRY

The article focuses on the peculiar nature of main images of early Ivan Andrusyak's lyrics, analyses the diversity of their semantics, which allows to better recreate the surrounding world and the internal state of lyrical hero.

Key words: imaginative symbol, early lyrics, lyrics' motives, semantic content of imaginative symbols.

Н. З. СВАРИЧ

г. Київ

СИМВОЛИКА ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ОБРАЗОВ В ПОЭТИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ РАННЕЙ ЛИРИКИ ИВАНА АНДРУСЯКА

В статье рассмотрены основные образы ранней лирики Ивана Андрусяка, проанализирована многоплановость их семантики, позволяющая более полно отобразить окружающий мир и внутреннее состояние лирического героя.

Ключевые слова: образ-символ, ранняя лирика, мотивы лирики, семантическое наполнение образов-символов.

Стаття надійшла до редколегії 11.08.2014 р.